

## Răspuns d-lui Maiorescu în chestia creierului la femei

Iată ce a zis d-l Maiorescu în conferința ținută la Ateneu, despre „Darvinismul în progresul intelectual”, după *România liberă* de la 5 mai [1882]:

„Pentru a pune în evidență, în modul cel mai neîndoios, faptul acesta al ridicării treptate a omului sub raportul fizic și intelectual, să luăm cercetările făcute asupra volumelor craniene, considerate în diferite epoci ale existenței omenești.

S-a constatat că unul din creierii cei mai ponderoși ce s-au observat la om a fost al naturalistului Cuvier, 1830 grame, pe când greutatea de rând sau de mijloc e numai de 1400 grame. Aceasta nu probează încă nimic, în raport cu progresul greutateii creierului căci aceeași greutate excepțională s-a găsit și la un alienat epileptic în vârstă de 35 de ani. Se știe că creierul idioților variază între 1210 și 1240 grame, dar și creierul filozofului și anatomistului Tiedemann n-a trecut peste 1253 de grame, ceea ce ar însemna că acest om distins era pus intelectualicește foarte aproape de idioți!

Individual luată chestiunea, nu ajungem la nici un rezultat concludiv. Aceasta a fost și cauza numeroaselor obiecțiuni ce s-au îndreptat în contra strânsului raport între inteligență și creier. Măsura volumului sau a greutateii trebuie făcută pe o scară foarte întinsă, din care să se ia mijlocia, fiindcă numai cifra astfel găsită poate fi științificește admisă. Să luăm dar câteva cazuri de măsurători în mare.

Când s-a fondat la Paris noul tribunal, săpându-se s-a descoperit un cimitir care data de la 1100 d.Chr. În criptele aceluia cimitir s-au găsit 115 căpățâni bine conservate, pe care celebrul antropolog Broca<sup>1</sup> le-a studiat din punctul de vedere al volumului lor.

Capacitatea medie craniană a 115 măsurări a fost de 1426 cm cubici. De aici se vedea prin urmare că între secolele XI și XII,

capacitatea craniană a parizienilor, din clasa mai înaltă a societății, care neapărat era cea mai cultă nu trecea de 1426 cm cubici. Tot Broca a efectuat măsurarea capacităților altor 125 de căpățâni din cimitirul de Vest (1783-1823) peste care astăzi trece un bulevard. De la aceste 125 măsuri a ieșit media de 1462 cm cubici. Era dar un progres de mărire craniană de 36 cm cubici, e sub raportul intelectual o deosebire foarte pronunțată. Poate că atât ar ajunge în unele cazuri ca să deosebească o inteligență de rând de un talent rafaelic sau chiar de un geniu.

Sau făcând multe măsurări de felul acesta, cifrele au dat toate un rezultat neîndoios. Cu cât un popor e mai incult, cu atât capacitatea lui medie e mai mică și cu cât e mai ridicat pe scara culturii, cu atât această capacitate este mai pronunțată.

În timpurile noastre, volumul cel mai dezvoltat e de 1900 cm cubici. Capacitatea de 1200-1300 se găsește acum numai la maimuțe, nicidecum la căpățânile europenilor, nici chiar la egiptenii antici, care erau pe cât se știe un popor relativ înaintat în cultură. Volumul acesta se găsește însă în proporție de 45% la unele rase sălbatice din Australia de azi.

Cum că cultura influențează asupra mărimii craniene, aceasta e de neîgăduit: organele se dezvoltă prin exerciții. Brațul muncitorului are o musculatură mai dezvoltată și mai puternică decât al damenilor care nu fac exercițiu corporal, tot astfel oamenii care își exercită mereu cerebelul și care îl hrănesc prin urmare mai bine, prin fluxul de sânge ce cheamă zilnic către creier, își dezvoltă capacitatea craniană mai mult decât cei ce nu se îndeletnicesc cu ocupațiuni intelectuale.

Dacă trecem acum la femei, câtă să constatăm mai întâi că nu se cunoaște până azi un singur caz, care să fi avut volumul cranian de 1900 cm cubi, în termen de mijloc, capacitatea ei craniană este cu 10 la sută mai mică decât a bărbatului. Din 1000 căpățâni măsurate a rezultat 1410 grame greutate mijlocie la bărbat și numai 1250 la femei.

Cu cât ne coborâm însă pe scara vechimii unui popor cu atâta deosebirea cerebrală a sexurilor este mai mică, diferența ajunge chiar la 1 la sută. La popoarele sălbatice din Australia găsim de asemenea că diferența e neînsemnată. Aceasta e încă dovada despre acțiunea culturii asupra masei cerebrale. În starea primitivă, mai că nu există diviziune de travaliu, sau deosebire de ocupațiuni. Aceleași griji și aceeași ordine de idei e la ambele sexuri. Cu cât înaintăm însă în civilizațiune, cu atât rolul bărbatului devine mai greu, cu atât el trebuie să-și muncească mai mult creierul ca să

1. Paul Broca (1824-1880) – chirurg și antropolog francez.

poată cuceri un loc în economia socială și să fie în stare a-și asigura existența și viitorul familiei sale. El trebuie să miște cultura, el să conducă sau să susțină statul, el să facă a înflori artele, el trebuie să lărgască câmpul ideilor, să înlesnească bunul trai al omenirii prin descoperiri și perfecționări zilnice aduse în sfera practică a vieții, pe când femeia e redusă la un rol cu mult mai mărginit în mișcarea societăților culte. De aici, nici îndoială, diferență craniană.

Dacă în treacăt vom deschide aici chestiunea emancipării femeii, noi observăm atât numai, că ideea, cu toată frumusețea ei teoretică, în starea de azi a lucrurilor, este precipitată și... cam nerealizabilă. Cum am putea în adevăr să încredințăm soarta popoarelor pe mâna unor ființe a căror capacitate craniană e cu 10 la sută mai mică? Abia ajung astăzi creierii cei mai dezvoltati pentru a putea conduce o națiune pe calea progresului și a prosperității materiale. Individual însă nu putem nega că vom găsi totdeauna o femeie mai cuminte ca noi<sup>1</sup>.

Vedem că dl. Maiorescu stabilește ca un adevăr absolut raportul între greutatea mijlocie a creierului și între inteligență; nouă însă ni se pare că deși privit în general pare a fi adevărat, totuși privindu-l mai cu amănunțime, vedem că are atâtea excepții că nicio dată nu i-am putea da o întindere așa de generală și o însemnată așa de mare.

De exemplu: *Craniile din caverna de la Lozère din vârsta de piatră au după Broca o încăpere de 1606 la bărbați și de 1507 la femei, în timp ce la parizienii de azi încăperea craniului e de 1558 la bărbați și de 1336 la femei. Iată deci o micșorare în volum destul de însemnată, la care sigur nu corespunde o inteligență mai mică.*

E sigur că raportul creierului cu inteligența atârână de la cauze mult mai complicate decât greutatea așa de exemplu Lanesan, după Wagner, ne spune că creierul unui idiot adult cântărea 970 gr. și tot el a găsit creierul unei femei adulte cu inteligența obișnuită cântărind 907 gr. vasăzică mult mai puțin decât a idiotului.

Iată ce zice încă Dl. Lanesan: „E de netăgăduit că se află o legătură strânsă între organizația creierului și între dezvoltarea inteligenței, dar ne pare că e cu neputință, în starea actuală a științei, a determina în un chip hotărât felul acestor legături”.

Dl. Maiorescu zice, că creierul cel mai greu e al lui Cuvier, cu toate acestea Wagner<sup>1</sup> a găsit că creierul unei femei cântărea 1872 gr.

pe când al lui Cuvier cântărea numai 1861 (după dl. Maiorescu 1830); (*Manuel d'Histoire Naturelle medicale par J.L. Lanesan, professeur agrégé d'histoire naturelle, chargé du cours de zoologie medicale à la faculté de médecine de Paris 1882*) Vasăzică cel mai greu creier care s-a găsit este al unei femei.

Iată ce mai zice același autor: „După D. Lebon creierul femeilor pariziene e mai puțin voluminos decât creierul femeilor sălbatice ale Polineziei și cu toate acestea e de netăgăduit că inteligența încântătoarelor pariziene este mai mare decât la polineziene. Unii oameni însemnați ca Haussman au avut un creier greu de 1220 gr. vasăzică mai mic decât media la femei.

Toate aceste fapte arată că nu trebuie exagerată importanța capacității craniului, nici greutatea, nici volumul creierului în aprecierea inteligenței”.

Un lucru pe care îl trec cu vederea toți câți vorbesc de greutatea creierului femeiesc, este că nimeni nu ia în seamă să-l raporteze la greutatea trupului. Și nimic mai drept și mai logic decât aceasta, dovadă că chiar o fac când e vorba de animale, căci altfel ar ajunge la niște rezultate de răs, așa creierul unui elefant cântărea 3000 de gr. pe când al lui Cuvier 1861!

Câțiva naturaliști au început a lua chestiunea pe tărâmul acesta: Darwin, *Descendența omului și selecțiunea sexuală*, Tom II pag. 343 zice: „Creierul bărbatului vorbind absolut este mai mare decât al femeii, dar este oare mai mare relativ cu dimensiunile mai mari ale corpului aceluia? Iată un punct asupra cărui după cât cred nu sunt date perfect sigure”.

*L'Espèce humaine. Quatrefages, pag. 298. „În condițiuni egale creierul femeii e puțin mai ușor decât al bărbatului. Broca a arătat că e așa la toate epocile vieții. Dar această deosebire îmi pare că e cu totul numai din cauza staturii corpului, căci presupunând talia medie a femeii 100, a bărbatului va fi 109,43 și presupunând greutatea creierului la femei 100, la bărbat va fi 109,34.”*

Așadar marele Darwin se îndoiește, iar Quatrefages luând în seamă talia găsește numai o mică deosebire și aceasta în folosul nostru, alții însă ca Topinard o găsesc tot în folosul bărbaților, dar însemnat de mică (1,8 la sută). De mult stăteam la îndoială asupra acestei chestiuni: îmi puneam întrebarea de nu cumva această deosebire nu vine din pricina greutății trupului, care de obicei e mai mare la bărbat.

În sfârșit cu ocazia unei întâmpinări, ce am făcut la un articol scris în *Revista științifică* franceză de Dl. G. Delaunay, am observat

1. Moritz Wagner (1813-1887) – naturalist german, organizatorului Muzeului etnografic de la München.

că s-ar putea să mă încredințeze singur de adevărul acestei chestiuni. Și în adevăr luând greutatea medie a femeii și a bărbatului, de asemenea greutatea medii ale creierilor, găsim un rezultat mai bun decât aş fi dorit.

După Wag[ner],  
 $\frac{1410 \text{ (cr.băr.)}}{1262 \text{ (cr.fem.)}} = 1,117 \text{ sau } 1,12$   
 pentru greutatea creierului bărbătesc luând ca unitate greutatea celui femeiesc.

După Huschke<sup>1</sup>,  
 $\frac{1424 \text{ (cr.băr.)}}{1272 \text{ (cr.fem.)}} = 1,1191 \text{ adică } 1,12$   
 pentru greutatea cr.băr.

După Broca,  
 $\frac{1323 \text{ (cr.băr.)}}{1210 \text{ (cr.fem.)}} = 1,095 \text{ adică } 1,10$   
 pentru greutatea cr.băr.

Dacă comparăm greutatea medii ale trupului și luăm ca diferență numai 8 kilograme deși unii admit 11, găsim:

După media de la 9157 soldați americani,  
 $\frac{54,4 \text{ (gr.trup.băr.)}}{46 \text{ (gr.trup.fem.)}} = 1,141$

După media de la 12740 de bavarezi,  
 $\frac{65,6 \text{ (gr.trup.băr.)}}{57,5 \text{ (gr.trup.fem.)}} = 1,139$

După media de la 617 englezi,  
 $\frac{68,8 \text{ (gr.trup.băr.)}}{60,8 \text{ (gr.trup.fem.)}} = 1,131$

Vedem deci că bărbații au corpul mai greu decât s-ar cuveni pentru creierul lor, sau cu alte cuvinte: *femeile relativ cu corpul au creierul mai greu, decât bărbații. Așadar până la o contra dovadă*

*argumentul cum că, femeia are mai puțin creier decât bărbatul și că prin urmare e mai puțin inteligentă și mai puțin aptă de dezvoltare nu mai are nici o valoare.*

Vom lămurii încă câteva puncte asupra acestei teze:

Totdeauna vorbind despre creier am avut în vedere mai mult femeia din popor, care cu toată mizeria și cu toată barbaria bărbatului nu e mai puțin inteligentă decât dânsul. Înșiși adversarii femeilor ne spun, că în Paris de multe ori avocații neputând afla chestiunile lămurit din gura bărbaților le zic să trimită pe femei, care sunt mai inteligente, căci bărbații mai des decât femeile sunt tâmpiți din cauza depravării și beției. E sigur că nu este și nici poate să fie o deosebire de inteligență între femeia și bărbatul din popor, fiindcă și unul și altul muncesc deopotrivă, și de multe ori munca femeii cere mai multă dibăcie și totodată e și mai variată decât a bărbatului. De câtă iscusință n-are nevoie femeia pentru a crește un copil, așa bine rău cum îl crește! În gospodărie ea are o muncă mult mai variată decât a bărbatului și noi știm că creierul crește nu numai cu cantitatea de mișcare, ci și cu varietatea acestei mișcări, de exemplu un cal produce o forță mecanică mult mai mare decât omul, cu toate acestea are un creier mai mic relativ cu corpul, decât acesta. Femeia din popor pe lângă că de obicei muncește avalma cu bărbatul, se mai pricepe încă la o mulțime de lucruri pe care bărbatul nu obișnuiește a le face, așa: țese, coase, împletește, pregătește de obicei fructul, scoate păsări și face mâncare. Pe lângă acestea în decursul veacurilor, ca mai slabă, a trebuit să capete și să aibă o doză oarecare de șiretlic pentru a putea prin acesta de multe ori să se apere de forța brutală a bărbatului.

*Se va zice poate că aceasta e femeia incultă și că nu e vorba de ea, ci de cea cultă. Dar eu cred că trebuie de vorbit de femeie în general și nu de aceea mică minoritate, din care bărbații au făcut o jucărie, și pe care după ce și-au format-o după gustul lor, acum o defaimă și o tratează de proastă. Acești bărbați au căutat a avea din femeie, o ființă care să-i desfăteze în orele libere, cu cochetăriile ei cu apucăturile ei copilărești etc. iar femeile au căutat a forma din bărbați niște producători de bani, care să le poată îndestula toate capriciile. Și unii și alții prin selecțiunea naturală au ajuns la culme.* În adevăr eu găsesc că femeile burgheziei sunt cu totul departe de ceea ce ar trebui să fie. Ele defaimă munca și o privesc ca înjositoare, a căuta să placă pentru a putea trăi nobil, a munci e rușine. Ele nu găsesc nici de cum înjositoare viața ce duc, puțină gândire numai și ar înțelege cât se înjosesc singure, căutând numai a plăcea,

1. Emil Huschke (1797-1859) - anatomist german, autor al unor lucrări originale în domeniul anatomiei și al embriologiei.

a-și lua mereu aerul copilăresc a se alinta cum zice românul. Privind schimele<sup>1</sup> și întorsăturile ce fac, te lovește dezgust și totodată jale, gândind cât de mult e degradată ființa omenească!

Niciodată copacii să nu ne ascundă pădurea, niciodată să nu se hotărească de viitorul a jumătate din omenire de pe o mică parte numai.

„Cum am putea în adevăr să încredințăm soarta popoarelor pe mâna unor ființe a căror capacitate craniană e cu 10 la sută mai mică?”

Oare se va găsi vreo femeie în care simțul de demnitate omenească n-a fost cu totul tocit, care să nu simtă amărăciune și jale nespusă, gândindu-se că acestea sunt ideile ce le are despre dânsa, copilul, fratele, bărbatul ei?

Îmi iau îndrăzneala de a face o întrebare cu toate că nu mă îngrijesc de loc de acel soi de emancipare de care vorbește dl. Maiorescu. Oare popoarele au căpătat emanciparea lor numai cu cântarul în mână?... Oare de-am cântări creierul și faptele bărbaților, nu am găsi pe mulți nevrednici de a fi emancipați?

„Abia ajung azi creierii cei mai dezvoltati pentru a putea conduce o națiune pe calea progresului și a prosperității naționale”. Cu toate acestea vai de națiunea, ce o conduc acești creieri așa de dezvoltati și nu se conduce ea singură. Fiindcă de obicei cei mai mulți lucrează pentru prosperitatea lor materială și nu pentru a națiunii. Iată Anglia, care se crede cea mai prosperă și cu toate acestea nația e așa de flămândă!! Dar în Rusia s-ar putea petrece lucruri mai îngrozitoare, dacă ar conduce-o femeile, decât acuma când o conduc bărbații?!

Voi mai repeta încă că ocupându-mă de femeia din popor, nu mă abat nicidecum de la chestiune. Aceasta o fac bazându-mă și pe observațiile lui Iacoby<sup>2</sup>. E știut că clasele culte se sting foarte degrabă, rar se întâmplă de durează două-trei generații. Și prin cine sunt ele înlocuite? Prin fiii poporului sau ai celei mici burghezii, la care luxul și viața trândavă sau o prea mare muncă intelectuală nu a slăbit cu desăvârșire pe bărbat sau pe femeie.

Parisul n-a produs un *Victor Hugo*. El a venit de departe și câți alții. Să nu mergem așa departe și să privim la noi în țară, așa în orașele mari mai toți oamenii inteligenți nu sunt localnici, nu sunt fii ai acelei clase ce neam de neam a crescut pe catifea și au mers la Paris cu scop de a învăța, iar în realitate de a petrece, sunt mai toți

născuți la țară, rar ai țaranului, căci ai acestuia n-au cu ce să se dezvolte, ci ai preotului sau ai dascălului, care de multe ori sunt fii ai poporului și duc o viață cam ca și țaranii.

Un *Conta* n-a produs Iașul, nici Bucureștii, ci *Ghindăoanii*! Din nefericire puțini din acești oameni lasă urmași și dacă lasă, rar au puterea și inteligența părinților. Iată un geniu ca al lui *Conta* s-a stins.

Așa dar de ce să nu ne ocupăm de femeia din popor care având mijloace ar putea da femeii tot atât de capabile ca și bărbații?

Acestea toate sunt adevărate pentru cazul, când chiar ar fi dovedit că femeia clasei culte e mai puțin inteligentă. Dar am arătat că aceasta nu e dovedit de vreme ce cel mai puternic argument adus de dl. Maiorescu, adică că greutatea mijlocie a creierului bărbatului e mai mare, n-are valoare și de vreme ce am dovedit că greutatea creierului bărbătesc e mai mică ținând seama de greutatea trupului.

Dacă femeia cultă de azi are alte ocupații, alte idealuri, decât cele ce ar trebui și care ar fi folositoare societății, aceasta nu înseamnă că nu e inteligentă, ci că educația ce i s-a dat a fost rea, și e prea naturală că ceea ce s-a semănat aceea să răsară.

Puțini sunt bărbații care se ocupă de știință din plăcere, cei mai mulți privesc ca un meșteșug pentru a putea trăi, a cui e vina dacă femeii i s-a dat alt mijloc pentru a trăi?

Că femeia clasei culte e capabilă de dezvoltare și că nu e mai puțin inteligentă decât bărbatul au dovedit-o destul fetele ruse: mulța din ele pentru a se instrui au părăsit casa părintească, au părăsit luxul, și au trăit de multe ori în mizerie cu puținele lecții ce puteau căpăta, și așa fel urmau cursul vreunei facultăți.

Chestiunea creierului e încă o urmă de prejudețiile vechi. Nu e mult de când se credea că femeia n-are suflet. Civilizația indiană, cât și religiunea creștină, aducea ca dovadă de inferioritatea femeii, faptul că în actul reproducerii femeia n-ar fi alta decât un câmp unde se aruncă sămânța, ea era proprietatea bărbatului, menită să facă copii, îndată ce e steapă e dată afară, ca un lucru netrebuitor. Acuma însă când știința a arătat falsitatea acestei idei nimeni nu o mai scoate la iveală.

Sper că tot asemenea va fi și cu chestiunea creierului, care după mine e dovedită ca falsă de vreme ce cântarul ne arată că relativ cu trupul ei, femeia are creierul mai greu decât bărbatul, și aștept cu nerăbdare răspunsul unui om ca dl. Maiorescu că am dreptate, iar de nu dovada că premisele mele sunt false și prin urmare și concluzia.

Sofia Nădejde

Contemporanul, anul I, 1881-1882, nr. 24, pp. 873-881.

1. grimasă, strâmbătură.

2. Johann Jacoby (1805-1877) – medic și om politic din Prusia.